

Πρόλογος

Το βιβλίο του Γιάννη Καρατζόγλου για την εκλογική γεωγραφία της Θεσσαλονίκης 1915-2019 και τις εθνοτικές και κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται όλη αυτή τη μακρά περίοδο, πρέπει να διαβαστεί από το τέλος. Υπό το πρίσμα του επιλόγου στον οποίο εκδηλώνεται η λογοτεχνική διάσταση του συγγραφέα και συμπυκνώνεται το μεγάλο του πλεονέκτημα, η βαθιά αίσθηση της Θεσσαλονίκης. Της Θεσσαλονίκης ως τόπου και άρα ως σκηνικού και των ανθρώπων της, πριν αυτοί χαρακτηριστούν ως πολίτες και συμπεριφερθούν ως εκλογείς.

Άλλωστε η ιδιότητα του επίμονου και δόκιμου ερευνητή της εκλογικής ιστορίας, γεωγραφίας, κοινωνιολογίας και ανθρωπολογίας, έρχεται να προστεθεί στις άλλες ιδιότητες ή μάλλον γόνιμες διαδρομές του Γιάννη Καρατζόγλου, τόσο στο πεδίο της λογοτεχνίας όσο και στο πεδίο της οικονομίας και της αγοράς. Αυτή η πολυδιάστατη εμπειρία επιτρέπει στον συγγραφέα να οσμίζεται συνεχώς την ιστορία και την ιστορικότητα της πόλης.

Ακολουθώντας την περιοδολόγηση των εκλογικών αναμετρήσεων που προτείνει ο συγγραφέας, μπορούμε να πούμε ότι η Θεσσαλονίκη προσπάθησε αρχικά να διατηρήσει (1915-1936) και στη συνέχεια να μεταλλάξει (1946-1964) την ιδιοσυστασία της, πριν παραδοθεί (μετά το 1974) στη δυναμική των αλλαγών που επέρχονται στη διαστρωμάτωση της ελληνικής κοινωνίας. Ας δούμε την εικόνα κάπως πιο προσεκτικά:

Η Θεσσαλονίκη του 1915 δεν ήταν πλέον η «Πρώτη μετά την Πρώτη» σε σχέση με την Κωνσταντινούπολη, ήταν όμως η πρωτεύουσα των Νέων Χωρών. Ελληνική, αλλά με την εθνοτική της πολυμορφία και το έντονο άρωμα του κοσμοπολιτισμού της. Κάπως «εξωτική» συνεπώς σε σχέση με την Αθήνα. Αυτό αποτυπώνεται και στις εκλογικές συμπεριφορές. Η ιδιοσυστασία διατηρείται λόγω του εθνικού διχασμού και της διαίρεσης σε «κράτος των Αθηνών» και «κράτος της Θεσσαλονίκης». Αυτό συνεχίζεται μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών και την ανύψωση της Θεσσαλονίκης σε «πρωτεύουσα των προσφύγων».

Το Ολοκαύτωμα και η εξόντωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης επιφέρει καταλυτικό πλήγμα στην ιδιοσυστασία της πόλης. Στις μεταπολεμικές εκλογικές αναμετρήσεις και ιδίως στις μετεμφυλιακές (1949-1964) η ενισχυμένη επιρροή της Αριστεράς είναι αυτό που διαφοροποιεί τη Θεσσαλονίκη από τους εθνικούς μέσους όρους.

Από τη Μεταπολίτευση και μετά η εθνική εκλογική εικόνα ομογενοποιείται. Η Θεσσαλονίκη παύει να διαφοροποιείται αισθητά από τους εθνικούς μέσους όρους. Η εκλογική συμπεριφορά στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης δεν φαίνεται πάντως να διαφέρει από αυτή στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας - Πειραιά με τις εσωτερικές διακυμάνσεις που οφείλονται στην κοινωνική διαίρεση του χώρου.

Η μέθοδος του Γιάννη Καρατζόγλου είναι ευανάγνωστη και επιχειρησιακή. Εξετάζει τα αποτελέσματα όλων των γενικών βουλευτικών εκλογών που διεξήχθησαν από την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος έως σήμερα. Οι εθνικές βουλευτικές εκλογές αυτών των 104 ετών διακρίνονται από τον συγγραφέα στις τρεις περιόδους που ήδη σημειώσαμε.

Για κάθε εκλογική αναμέτρηση η σύγκριση γίνεται ανάμεσα στα αποτελέσματα σε επίπεδο επικράτειας και στα αποτελέσματα στην εκλογική περιφέρεια Α΄ Θεσσαλονίκης, δηλαδή στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης, όπως αυτό εξελίσσεται οικιστικά, οργανώνεται σε αυτοδιοικητικές οντότητες (διαμερίσματα ή δημοτικές κοινότητες του Δήμου Θεσσαλονίκης, περιφερειακούς δήμους, αρχικά και ορισμένες κοινότητες παλαιού τύπου) και διαστρωματώνεται κοινωνικά.

Πρόκειται συνεπώς για μια ενδελεχή έρευνα που κινείται, συγχρονικά και διαχρονικά, σε δύο επίπεδα: πρώτον, αυτό των ιδιομορφιών της εκλογικής περιφέρειας Α΄ Θεσσαλονίκης σε σχέση με την επικράτεια. Και, δεύτερον, αυτό των διαφοροποιήσεων της εκλογικής συμπεριφοράς στο εσωτερικό της εκλογικής περιφέρειας Α΄ Θεσσαλονίκης με βάση την ταξική διαίρεση του χώρου, δηλαδή την κοινωνική σύνθεση των αυτοδιοικητικών οντοτήτων του πολεοδομικού συγκροτήματος και των περιοχών και συνοικιών (από ένα σημείο και μετά των διαμερισμάτων και δημοτικών κοινοτήτων) του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Είναι πολύ εύστοχος οι παρατηρήσεις του συγγραφέα που αναφέρονται στη σύγκριση της εκλογικής περιφέρειας Α΄ Θεσσαλονίκης με τις εκλογικές περιφέρειες Α΄ Αθηνών και Β΄ Αθηνών (πριν την πρόσφατη κατάτμησή της). Από πλευράς εκλογικής κοινωνιολογίας, η εκλογική περιφέρεια Α΄ Θεσσαλονίκης, που καλύπτει όλο το πολεοδομικό συγκρότημα, αντιστοιχεί στο άθροισμα των εκλογικών περιφερειών Α΄ και Β΄ Αθηνών. Θα είχε συνεπώς ενδιαφέρον η σύγκριση της εκλογικής συμπεριφοράς στην Α΄ Θεσσαλονίκη όχι μόνο με τα αποτελέσματα σε επίπεδο επικράτειας, αλλά και με το σταθμισμένο άθροισμα των εκλογικών περιφερειών Α΄ και (παλιάς ενιαίας) Β΄ Αθηνών. Όμως, ούτως ή άλλως, τα συμπεράσματα προκύπτουν με ευκολία γιατί το υλικό που συγκεντρώνει, ταξινομεί και αναλύει ο συγγραφέας είναι πολύ εύγλωττο:

Η Θεσσαλονίκη ως εκλογική περιφέρεια χάνει σταδιακά την ιδιουσυστασία με την οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος και αποκτά τα εκλογικά χαρα-

κτηριστικά του δεύτερου αστικού κέντρου της χώρας που δεν είναι μακριά από αυτά της πρωτεύουσας.

Με εξαίρεση ορισμένες «οπαδικού» χαρακτήρα αντιδράσεις που αφορούν κυρίως συγκυριακές τοπικές προτιμήσεις ως προς τα μικρότερα κόμματα, στις εκλογικές αναμετρήσεις της τελευταίας δεκαετίας δεν φαίνεται να υπάρχει μια ιδιαίτερη εκλογική συμπεριφορά της Θεσσαλονίκης, μια ψήφος τοπικιστική, μια ψήφος επηρεασμένη από το αίσθημα αδικίας που τρέφει η δεύτερη πόλη απέναντι στο «αθηνοκεντρικό» κράτος. Κορυφαίο παράδειγμα είναι, νομίζω, η μη διακρινόμενη επιρροή της Συνθήκης των Πρεσπών στα εκλογικά αποτελέσματα των τελευταίων βουλευτικών εκλογών της 7ης Ιουλίου 2019. Τα ποσοστά του ΣΥΡΙΖΑ στην Α΄ Θεσσαλονίκης είναι σχεδόν ίδια με την επίδοσή του σε επίπεδο επικράτειας, ενώ τα ποσοστά της ΝΔ είναι κατά τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από την εθνική της επίδοση. Ενισχυμένο –κατά μιάμιση περίπου μονάδα– είναι το κόμμα του κ. Βελόπουλου, ίσως λόγω εντοπιότητας. Υψηλότερα από την εθνική τους επίδοση βρέθηκαν και το κόμμα του κ. Βαρουφάκη και η Ένωση Κεντρώων του κ. Λεβέντη, ακόμη και η Πλεύση Ελευθερίας της κας Κωνσταντοπούλου. Ένα σημαντικό μέρος του αντισυστημικού φάσματος. Η εικόνα των αποτελεσμάτων στην Α΄ Αθηνών και στον Βόρειο και τον Νότιο τομέα της παλιάς Β΄ Αθηνών είναι διαφορετική για τη ΝΔ καθώς κινήθηκε είτε αισθητά πάνω (Α΄ Αθηνών) είτε στο ίδιο επίπεδο με τα εθνικά αποτελέσματα (Βόρειος και Νότιος τομέας της Β΄ Αθηνών). Δεν αναφέρομαι εδώ στον Δυτικό τομέα όπου πρώτη δύναμη αναδείχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ. Δεν καταγράφεται συνεπώς, δια γυμνού τουλάχιστον οφθαλμού, ιδιαίτερο εκλογικό κόστος λόγω Πρεσπών για τον ΣΥΡΙΖΑ στην Α΄ Θεσσαλονίκης. Πιο σημαντικές είναι οι απώλειες της ΝΔ προς όφελος μικρών αντισυστημικών κομμάτων, μεταξύ των οποίων δύο που υιοθέτησαν σκληρούς τόνους σε σχέση με τη συνθήκη των Πρεσπών.

Ο Γιάννης Καρατζόγλου συγκεντρώνει και επεξεργάζεται πολύ ενδιαφέρον υλικό, συνάγει από αυτό τεκμηριωμένα συμπεράσματα και δίνει πολλά εναύσματα για πιο συνθέτες και καχύποπτες αναγνώσεις της εκλογικής και πολιτικής ιστορίας του τόπου. Η μελέτη του συνιστά σημαντική συμβολή στην επιστημονική συζήτηση για την εκλογική γεωγραφία και κοινωνιολογία των προηγούμενων εκατό περίπου ετών όχι μόνο σε τοπικό αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Ο συγγραφέας έχει συντάξει το πρωτόκολλο μιας μεγάλης άσκησης εκλογικής και άρα κοινωνιολογικής αυτογνωσίας της Θεσσαλονίκης. Η έρευνά του χρωματίζει τον εκλογικό χάρτη του πολεοδομικού συγκροτήματος και αναδεικνύει την ιστορική διαδρομή μέσα από την οποία διαμορφώθηκαν οι σημερινές πολιτικές και κοινωνικές «ταυτότητες» των επιμέρους περιοχών της πόλης. Ο Γιάννης Καρατζόγλου ως ιστορικός ερευνητής και ως εκλογικός αναλυτής είναι συστηματικός, πειθαρχημένος αλλά και ευρηματικός, προφανώς γιατί, όπως είπαμε, δεν χάνει

ποτέ την ευαισθησία του ανθρώπου του πολιτισμού και το πρακτικό και έμπειρο βλέμμα του ανθρώπου της αγοράς. Του αξίζουν πολλές ευχαριστίες και συγχαρητήρια για το corpus που έθεσε στη διάθεση των ειδικών αλλά και του ευρύτερου αναγνωστικού κοινού.

Ευάγγελος Βενιζέλος